

HISTORICKÉ FIKCE A MYSTIFIKACE V ČESKÉ KULTUŘE 19. STOLETÍ. SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ Z 33. ROČNÍKU SYMPOZIA K PROBLEMATICE 19. STOLETÍ PLZEŇ, 21. – 23. ÚNORA 2013. Uspořádali Martin Hrdina a Kateřina Piorecká. Praha : Academia, 2014. 334 s.

Plzenské sympóziá, organizované umenovednými ústavmi českej akadémie vied, patria už viac ako tridsať rokov k prestížnym podujatiam s multidisciplinárnym záberom. Venované sú českej kultúre 19. storočia, kde má problematika českej literatúry svoje nezastupiteľné miesto. Štruktúra podujatia a široké zastúpenie účastníkov z rôznych kultúrnych inštitúcií síce nedovoľujú usporiadateľom poskytnúť širší časový priestor na prezentáciu výstupov (niektoré z nich sú obmedzené len na vyžiadané diskusné vstupy v rozsahu 3 minút), no v nasledujúcom roku vydávajú zborníky, v ktorých prinášajú úplné znenie jednotlivých príspevkov. Tradične vysoká vedecká úroveň podujatia sa odzrkadľuje aj v týchto publikáciách. Štúdie v nich sú rozdelené podľa tematických okruhov podujatia a doplnené záverečným slovom, edičnou poznámkou, zoznamom vyobrazení, menným registrom, súpisom autorov príspevkov a napokon prehľadom doposiaľ vydaných zborníkov.

Témou 33. ročníka Plzenských sympózií boli historické fikcie a mystifikácie. Domáci a zahraniční účastníci (autori príspevkov), zastupujúci viaceré vedné odbory, sa zamýšľali nad rozličnými aspektmi mystifikačného správania, od vytvárania historických fikcií pre potreby rozvíjajúceho sa národného hnutia cez rôzne motivované pseudonymné verejné vystupovania, až po traktovanie cudzieho ako súčasť českých národných tradícií. Popri tradičnom vymedzení mystifikácií v zmysle podvodu, klamu, ilúzie, kamuflovania skutočnosti či ukrývania zámeru reflektovali niektoré príspevky aj rovinu hry a hrovosti.

Zborník ponúka 28 príspevkov usporiadaných do šiestich tematických okruhov: mystifikácie v českej modernej kultúre (Jiří Rak: *Mystifikace v české kultuře 19. století*; Pavel Janoušek: *Vladimír Macura. Zrod národní mytologie jako teoretický konstrukt a praktický čin*; Peter Deutschmann: *Mystifikace z prvního až n-tého stupně*; Lenka Řezníková: *Literární moderna a pravda mystifikace. Symbolistické pojetí mystifikace mezi gnozeologickým entuziazmem a epistemologickou skepsí*), iníciačná rola *Rukopisu královédvorského*, *Rukopisu zelenohorského* a s nimi súvisiacich diel (Dalibor Dobiáš: *České Rukopisy a polské návraty k národním zpěvům*; David L. Cooper: *Autor – překladatel – padělatel. Translace a mystifikace v Hankově Prostonárodní srbské muze a Puškinových Písniích západních Slovanů*; Petr Píša: *Druhá část Rukopisu královédvorského a její nálezcze Antonín Pflieger Kopidlanský*; Roman Prah – Pavla Machalíková: *Od restaurování k padělání, od padělání k inspirované tvorbě. František Horčíčka*; Xavier Galmische: *První francouzské překlady Rukopisů v 19. století – Jean-Jacques Ampère, Frédéric-Gustave Eichhoff – a metoda srovnávacích kulturních dějin*; Blanka Hemelíková: *Recepte Rukopisů v humoru a v satíře*), historické fikcie a utváranie národnej identity (Vít Vlnas: *Slavní a vymyšlení – praotcové českého výtvarnictví. Božetěch – Tomáš z Mutiny – Zbyšek z Troviny*; David Venclík: *Domnělý strážce svatováclavské koruny. Symbolika hradu Karlštejna v kontexte českého státoprávního programu*; Zdeněk Hrbata: „Slavovlašská“ Itálie a „naši předci Galové“. *Komparativní*

pohled na některé konstrukty slavománie a keltománie; Taťána Petrasová: Mystifikace, nebo vážná hra. Liběchovský Slavín; Marie Macková: Válečné zpravodajství 19. století – pocta hrdinům, nebo mystifikace?; Václava Kofránková: Stručný dějepis Čech aneb Dějiny s nadhledem; Milan Ducháček: Československý národ jako ideál a touha), konštituovanie vied medzi mýtmi a ideológiami (Michal Lutovský: Archeologie 19. století. Ráj fikcí i peklo omylů; Matěj Kratochvíl: Nespolehliví zapisovatelé. Sběratelé lidových písní jako fabulátoři tradice; Jiří Kopecký: Česká hudební věda a česká hudba: nechtěné soužití?), mystifikácia ako forma hry (Ivana Čornejová: Krkonošské fikce Ludmily Grossmannové-Brodské. Na okraj Krakonošova národnostního pojetí; Jana Mezerová: Mystifikační akty a instrumentalizace historie, jejich motivace a způsoby uplatnění v činnosti ostrostřeleckých spolků; Martin Pelc: Recesistické spolky Šlarafie. Herní prvek v kultuře 19. století) a napokon vzťah autorstva a mystifikácie (Lenka Pořízková: K metodologickým problémům zkoumání (literární) mystifikace; Milena Lenderová: Marie Čacká v kontextu „českých“ mystifikací. Marie Čacká – Františka Božislava Svobodová – Františka Pichlová; Nina Milotová: „Dokud národy i pěvci pěti budou“... Dobře zatajená tvorba Ervína Špindlera; Dana Hučková: Funkcie a podoby pseudonymov v slovenskej literatúre na prelome 19. a 20. storočia; Eugen Brikcius: Politická travestie Jaroslava Haška jako „krátké spojení“ mezi klasickou mystifikací 19. století a tzv. novou mystifikací). Pomimo tematického rámca možno príspevky rozdeliť aj chronologicky na osi od neskorého osvietenstva po moderne reflektované fikcie a mystifikácie.

Tému mystifikácií širšie v českej modernej kultúre otvoril úvodný príspevok J. Raka. Hneď v prvých riadkoch otvorene nadviazal na jednu z kľúčových osobností českej literárnej vedy ostatných desaťročí a vôbec najcitovanejšieho historika tejto publikácie a jeho poňatie mystifikácie v kultúre 19. storočia, Vladimíra Macuru. (Macurov koncept reflektoval v samostatnom príspevku P. Janoušek a parciálne problémy, uvedené Macurom v monografii *Znamení zrodu*, ktoré pripomenul J. Rak, sú tiež predmetom samostatných príspevkov, napr. M. Lenderovej.)

V súvislosti s intenciou mystifikačných diel a ich recepciou J. Rak upozornil na to, že hoci niektoré literárne diela boli pôvodne zamýšľané ako účelové mystifikácie, postupne sa pre širokú verejnosť stali súčasťou reality. (Exemplárnym príkladom týchto posunov sú historické romány Aloisa Jiráska. Ako už ukázala Jaroslava Janáčková v monografii venovanej tomuto prozaikovi, Jirásek sa bránil tomu, aby bol vnímaný ako popularizátor českých dejín. Takýto obrátený výklad neskôr cielene šírila hlavne socialistická literárna veda, ktorej Jiráskovo dielo poslúžilo na propagandistické účely.) Výraznú paralelu v povahe českej kultúry tohto obdobia a slovenskej môžeme nájsť v súvislosti s často traktovanou problematikou vzťahu obrodencov k ľudu: J. Rak upozornil, že ľud síce bol kľúčovým objektom ľudovýchovného a pedagogického pôsobenia obrodeneckých generácií, no väčšina českej literatúry národného obrodzenia nebola ľudovému prostrediu vôbec určená. Skonkrétnuje aj vzťah českých obrodencov k tejto vrstve: „Většinou tak vlastenci pohlíželi na vesnici jako na skanzen, v němž se jim předváděli vesničané v malebních krojích, zapěli své krásné písně, a potom z vlasteneckého výletu zase spět do města“ (s. 14).

Za pozornosť stojí, že identický obraz použil vo svojom príspevku M. Ducháček, ktorý v súvislosti s konštruovaním „československého národa“ a recepciou Slovákov v Čechách uviedol, že najneskôr od konca sedemdesiatych rokov 19. storočia sa Slovensko pre českú spoločnosť stalo skanzenom, kam si „*podvedomě odkládala idylické obrazy, jež jí v předbreznové době byly vlastní*“ (s. 192), zatiaľ čo so skutočnými Slovákami sa mnohí Česi po prvýkrát stretli až na Jubilejnej výstave v Prahe v roku 1895. Autor v príspevku uvádza viaceré literárne diela, ktoré sa zásadne podieľali na vytváraní a upevňovaní tohto typu stereotypných predstáv o Slovákoch, čím súčasne ilustruje mechanizmus, ktorý nevyhnutne odrážajú aj ďalšie príspevky publikácie, a síce funkciu literárnej reprezentácie a literatúry širšie pre formovanie konceptov národných ideológií, stereotypov a pod.

O funkcii mystifikácie v období národného obrodzenia J. Rak príznačne píše: „*Mystifikace ve formování národních ideologií byla většinou východiskem z rozporu mezi vysněným ideálem a skutečností, případně vyplněním bolestně pociťované mezery v národní minulosti a přítomnosti*“ (s. 9). Konkretizáciu týchto rozporov a „vyplňanie medzier“ v zmysle podporenia, posilnenia a vylepšenia obrazu minulosti rodiaceho sa národa v rôznych oblastiach kultúry približuje viacero štúdií (V. Vlnas, Z. Hrbata, M. Lutovský, M. Kratochvíl, M. Lenderová a i.). Autori ponúkajú rôznorodé príklady z dejín výtvarného umenia, literatúry, archeológie, hudby a myslenia, pričom ukazujú falzifikáty a mystifikácie, ktoré sú chronicky známe a slávne, ako aj menej populárne či verejnosti neznáme (príkladom z tejto skupiny je štúdia V. Kofránkovej venovaná parodickým dejinám českého národa od Jana Nerudy *Stručný dějepis Čech* z roku 1862). Prvú skupinu reprezentujú nevyhnutne najznámejšie české literárne falzifikáty, ktorým organizátori podujatia a zostavovatelia publikácie venovali samostatný tematický blok. Treba oceniť, že šesť tu publikovaných príspevkov zastupuje pestrú vzorku tém a prístupov a obohacuje obrovský korpus sekundárnej literatúry venovanej pamiatkam, ktoré P. Deutschmann vo svojom príspevku označil ako „*komunikační, popřípadě sociální fenomén*“ (s. 28) a v tomto zmysle aj interpretoval ich históriu a recepciu v českej kultúre: D. Dobiáš a D. L. Cooper situujú *Rukopisy* do európskeho kontextu; P. Píša približuje osobnosť A. Pflēgera Kopidlanského, participujúceho na „náleze“ druhej časti *Rukopisu královédvorského* štyri roky po jeho „objave“ Václavom Hankom; R. Prahla a P. Machalíková sa venujú maliarovi F. Horčíčkovi, ktorý toto dielo ilustroval; prvé francúzske preklady reflektuje X. Galmische a napokon nevážnu polohu ich recepcie v humore a satire približuje B. Hamelíková.

Príspevky prvých štyroch blokov oscilujú intenzívnejšie okolo funkčného vymedzenia mystifikácie v národnom obrození a ich spoločenského dopadu, čím zužujú problematiku historických fikcií a mystifikácií ako široko uchopiteľných fenoménov. Výraznejšie presahy od tohto užšieho poňatia ponúkajú posledné dva bloky, zamerané na mystifikáciu ako formu hry (z publikovaných štúdií sa len I. Čornejová venuje literárnemu materiálu, a síce literárnym spracovaniam rozprávok o Krakonošovi v kontexte národnostného poňatia tejto postavy) a (predovšetkým) vzťah autorstva a mystifikácie. Napr. D. Hučková analýzou pseudonymov slovenských autorov na prelome 19. a 20. storočia približuje jednu z modifikácií ústrednej témy, ktorá v iných príspevkoch nebola reflektovaná. Otázky pseudonymov sa čiastočne dotkla aj M. Lenderová v kontexte

mystifikácií ženských autoriek 19. storočia. V metodologicky orientovanom príspevku upozornila L. Pořízková na problematickú sémantiku pojmov mystifikácia a fikcia a pokúsila sa navrhnúť schému prvého, integrujúc široko aplikovaný pojem mystifikácie na literárne dielo, daný chápaním mystifikácie ako všeobecného princípu zámény dvoch prvkov za určitých podmienok, s tradične širokým pojmom mystifikácie, určeným nejasnou pojmovou diferenciáciou a vágnym narábaním s pojmami (s. 266). (Zaujímavé je, že v tejto schéme sa vo vzájomnom prieniku oboch ocitli tri „prvky“, resp. významy: falzifikát, žartovný klam a obranný klam.) Podľa autorky je značnou devízou zahraničných výskumov mystifikácií v posledných rokoch ich kulturologické zakotvenie a tendencie brať do úvahy maximálne široký kontext, ďalej snaha chápať mystifikácie ako kultúrne fenomény (čo potvrdzuje napr. výklad D. L. Coopera, ktorý *Rukopisy* interpretuje ako romantický fenomén), hľadať ich podmienenosť a analyzovať spoločenský dopad (o tom, napokon, svedčí aj jadro predkladanej publikácie).

Zborník *Historické fikcie a mystifikácie v českej kultúre 19. storočia* nijako nevyčerpáva problematiku, ktorú avizuje jeho názov. To, napokon, ani nebolo jeho zámerom a nebolo by možné. Predstavuje dôstojný výstup podujatia, ktorého je výsledkom, interdisciplinárne pohľady na problematiku a v detailoch viacero podnetných postrehov a informácií, dopĺňajúcich obraz o kultúre 19. storočia.

Jana Pácalová

Mgr. Jana Pácalová, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: pacalovakorekt@gmail.com